

Уилям Харди Макнийл

ВЪЗХОДЪТ НА ЗАПАДА

История на човешкото общество

Том 1

София, 2022

*Опитвам се да разбера, а ако мога – и да оправдая,
отношението на човека към себеподобните си.*

Тази книга е посветена
на научната общност
на Чикагския университет
в периода
от 1933 до 1963 г.

WILLIAM HARDY McNEILL

THE RISE OF THE WEST

A History of the Human Community

Licensed by The University of Chicago Press, Chicago, Illinois, U.S.A.

© 1963, 1991 by The University of Chicago. All rights reserved. Bulgarian edition published by arrangement with Livia Stoia Literary Agency

„Катехон“ е импринт на издателство „Изток-Запад“.

© Издателство „Изток-Запад“, 2022

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Галина Лозанова, превод, 2022

© Деница Трифонова, оформление на корицата, 2022

ISBN 978-619-01-1058-3

УИЛЯМ МАКНИЙЛ

ВЪЗХОДЪТ НА ЗАПАДА

ИСТОРИЯ НА ЧОВЕШКОТО ОБЩЕСТВО

ТОМ 1

Превод от английски

Галина Лозанова

КАТЕХОН

КАТЕХОНИ

Водещ редактор
проф. Иво Христов

№1	Клаус Шваб	<i>Капитализъм на заинтересованите</i>
№2	Николай Вавилов	<i>Некоронованите крале на червен Китай</i>
№3	Иво Христов	<i>Не пожелахте да чуете</i>
№4	Джоузеф Плъмър	<i>Тайните структури на властта</i>
№5	Димитър Събев	<i>Маркетинг, потребление и икономически растеж</i>
№6	Андрей Фурсов	<i>Водораздел</i>
№7	Уан Иуей	<i>Глобализация по китайски</i>
№8	Александър Дугин	<i>Четвъртият път</i>
№9	Едуард Грифин	<i>Създанието от Джекил Айлънд</i>
№10	Д-р Анна Лембке	<i>Допаминов свят</i>
№11	Алексей Вандам	<i>Геополитика и геостратегия</i>
№12	Норберт Херинг	<i>Финалната игра на капитализма</i>
№13	Даниел Естулин	<i>Институтът „Тависток“</i>
№14	Имануел Уолърстийн	<i>Исторически капитализъм</i>
№15	Съст. Удрик Мис	<i>Великото зануляване</i>
№16	Андрей Фурсов	<i>Оргазмът на богомолката</i>
№17	Съст. Давид Енгелс	<i>Обновлението на Европа</i>
№18	Уилям Х. Макнийл	<i>Възходът на Запада, том 1 и 2</i>

Съдържание

„Възходът на Запада“ двацет и пет години по-късно	11
Предговор	31

ПЪРВА ЧАСТ

ЕПОХА НА ДОМИНИРАНЕ НА БЛИЗКИЯ ИЗТОК ДО 500 г.пр.Хр. / 33

I глава. В началото	35
II глава. Пробив на цивилизацията в Месопотамия	65
III глава. Дифузия на цивилизацията: първа фаза	103
А. Увод	103
Б. Цивилизациите в долините на Нил и Инд до 1700 г.пр.Хр.	108
1. Древен Египет	108
2. Индска цивилизация	124
В. Пренасяне на цивилизацията в земите с естествено напояване: Мала Азия и Крит	130
1. Увод	130
2. Мала Азия	134
3. Крит	135
Г. Влияние на цивилизацията в покрайнините на земеделския свят ...	139
1. Мегалитна протоцивилизация	139
2. Развито варварство в степите на Евразия	143

IV глава. Възникване на космополитна цивилизация в Близкия изток, 1700–500 г.пр.Хр.	150
А. Увод	150
Б. Военно-политически промени	156
В. Системи на управление	163
Г. Социална структура	170
Д. Културен консерватизъм и прогрес	177
1. Вавилония	178
2. Египет	181
3. Териториите между Египет и Месопотамия	187
4. Зороастризмът и юдаизъм	195
V глава. Формиране на периферни цивилизации в Индия, Гърция и Китай, 1700–500 г.пр.Хр.	212
А. Увод	212
Б. Формиране на индийската цивилизация	215
В. Формиране на гръцката цивилизация	236
1. Политическо и социално развитие	237
2. Разцвет на културата	255
Г. Начало и развитие на китайската цивилизация до 500 г.пр.Хр.	269
Д. Промени в света на варварите до 500 г.пр.Хр.	287

ВТОРА ЧАСТ

ЕВРАЗИЙСКИ КУЛТУРЕН БАЛАНС 500 г.пр.Хр.–1500 г. / 303

Въведение	305
VI глава. Разпространение на елинизма, 500–146 г.пр.Хр.	311
А. Разцвет на гръцката култура, 500–336 г.пр.Хр.	312
1. Увод	312
2. Политическа еволюция в периода 500–336 г.пр.Хр.	315
3. Усъвършенстване на гръцките културни форми	319
Б. Разпространение на елинизма във варварска Европа	332

В. Елинизация на Близкия изток, 500–146 г.пр.Хр.	337
1. Военно и политическо влияние на елинизма	337
2. Социални и културни аспекти на елинизацията	347
VII глава. Затваряне на евразийската ойкумена, 500 г.пр.Хр.–200 г. ...	358
А. Увод	358
Б. Разпространение и развитие на неелинистичните цивилизации на Евразия в периода 500–100 г.пр.Хр.	362
1. Индия	362
2. Китай	368
3. Далечният запад: Рим и Западна Европа в периода 336–146 г.пр.Хр.	378
В. Евразийската ойкумена от 100 г.пр.Хр. до 200 г.	382
1. Политическо и обществено развитие	382
2. Културно развитие и взаимообмен	396
3. Други аспекти на високата културна традиция на Евразия в периода 100 г.пр.Хр.–200 г.	422
VIII глава. Натискът на варварите	
и отговорът на цивилизациите, 200–600 г.	430
А. Увод	430
Б. Разцвет на индийската култура, 200–600 г.	432
1. Политически и социални условия	433
2. Културни постижения	437
В. Разпространение на индийската цивилизация, 200–600 г.	447
1. Югоизточна Азия	448
2. Източното Средиземноморие, Иран и Средна Азия	450
3. Китай	453
Г. Северната граница: пробив на варварите и реакция на цивилизования свят, 200–600 г.	456
1. Великото преселение на народите	457
2. Последствия от миграциите	462
Д. Покрайнините на цивилизования свят, 200–600 г.	487
Бележки	493
Показалец	508

Карти

Произход и разпространение на земеделието	63
Древна Месопотамия.....	79
Древен Египет.....	109
Морски маршрути и степи (3000–300 г.пр.Хр.)	146
Близкият изток около 1700 г.пр.Хр.	151
Древна Индия.....	218
Древна Гърция.....	243
Древен Китай, 1500–221 г.пр.Хр.	272
Условия за първобитните миграции	298
Първо затваряне на евразийската ойкумена	383
Разпространение на елинизма.....	401
Разпространение на световните религии.....	455
Разпространение на тежковъоръжената конница	471

Схеми

Годишният цикъл.....	57
Преразпределение на икономическите роли между половете	62
Развитие на обществото в Месопотамия	80–81
Великото общество на Хамурапи	95
Еволюция на египетското общество.....	114
Развитие на цивилизацията в земите с естествено напояване.....	137
От бронза към желязото.....	158
Базово ниво на местната икономика в Древния изток.....	174
Развитие на монотеизма	208–209
Съотношение между най-старите световни цивилизации	214
Индийско общество и светогледи	232–233
Развитие на гръцкото общество.....	252–253
Сравнение между светогледите на Гърция и Близкия изток.....	265
Развитие на китайското общество в периода от 1500 г.пр.Хр. до 220 г.	283
Епоха на елинизма.....	345
Промени в светогледа на елинизма	356
Светът в представите на китайците	377
Китай и степите	386
Световните религии	419
Структура на индийското общество	436
Сасанидска Персия.....	478

Илюстрации

Ръчна брадва от палеолита.....	40
Пещерни рисунки от палеолита.....	42
Рисуван съд от епохата на неолита.....	51
Месопотамски жреци или божества.....	72
Изображение на цилиндричен печат.....	74
Ваза от алабастр.....	75
Нарамсин – бог и завоевател.....	87
Саргон Акадски и Хамурапи Вавилонски.....	93
Любопитният козел.....	98
Каменен нож, Египет.....	105
Червената плоча на фараон Нармер (Менес).....	112
Хефрен, върховен властелин на Горен и Долен Египет.....	117
Печати на индската цивилизация.....	122
Статуетки от долината на Инд.....	126
Хетски барелеф.....	136
Морето и дворецът на Минос.....	140
Три европейски мегалита.....	142
Бойни колесници в действие.....	155
Двете лица на Асирия.....	162
Какво е истината?.....	184
Тегобите на Египет.....	186
Царе на хора и животни.....	192
Стените на Вавилон.....	194
Колоните на Персеполис.....	196
Вратите на Микена.....	239
Фаланга.....	245
Гръцкият период на обучение в изкуството.....	256
Формиране на гръцкия художествен стил.....	258
Формиране на китайския стил в изкуството.....	273
Бронзови предмети от Древен Китай.....	278
Конната революция.....	290
Изкуството на Китай и на американските индианци.....	297
Двете лица на Класическа Гърция.....	331
Разпространение на елинизма.....	338
Времето на елинизма.....	353
Индия при управлението на Ашока.....	367
Апогей на елинизма, Изток и Запад.....	393

Гандхарски и китайски стил в скулптурата	399
Голямата ступа в Санчи.....	400
Скитски и китайски зверинен стил.....	402
Изкуството на Индия през епохата на династията Гупта.....	445
Сасанидски воини.....	467
Римски император (вероятно от IV век).....	481
Императрица Теодора	486
Интериор на църквата „Света София“, Константинопол.....	488

„Възходът на Запада“ двайсет и пет години по-късно¹

Историчните разглеждат обекта на своите изследвания през призмата на променящото се настояще, затова в трудовете им миналото също непрекъснато изменя своите очертания. Затова всеки, който доживее отново да прочете собствения си труд, безпогрешно разпознава признаците на промените в разбирането за историята, които неизбежно се появяват с течение на времето. Тази банална истина ме осени внезапно през 1988 г., когато бях гост-професор в колежа „Уилямс“, Масачусетс, във връзка със семинара, посветен на труда на живота ми – „Възходът на Запада“. Тогава за пръв път след два-сет и пет години прочетох тази книга и изпитах чувството, че се срещам със стар приятел – или с призрак от миналото¹, – което едновременно ме зарадва и разочарова.

През 1963 г., когато беше публикувана за пръв път, книгата неочаквано по-жъна голям успех. Щедрите похвали на Хю Тревър-Роупър в „Ню Йорк Таймс Бук Ривю“ и приближаващите коледни празници бързо я включиха в списъка с бестселърите на годината. И оттогава непрекъснато я преиздават. Първото евтино издание с меки корици (струваше само 1,25 долара за 828 страници!) беше изчерпано само за една година и досега са продадени над 75 000 екзем-пляра от книгата в пълния ѝ обем.

Днес, поглеждайки назад във времето, ми се струва очевидно, че „Възхо-дът на Запада“ трябва да се разглежда като израз на имперските настроения в Съединените щати след Втората световна война. И обхватът, и замисълът на книгата отразяват нещо като „интелектуален империализъм“: световната ис-

¹ За пръв път „The Rise of the West after Twenty-Five Years“ е публикувана в *Journal of World History* 1 (1990): 1–21, University of Hawaii Press. – Б.пр.

¹¹ Докато пишех „Възходът на Запада“, на път за къщи често минавах покрай един бряст с отчупен от бурята клон. Забелязах как дървото бавно възстановява нараненото място и то постепенно се покрива с нови зелени листа. Тогава се замислих дали ще успее да завърши книгата, преди брястът да се възстанови окончателно. Но година след като предадох ръко-писа си в печатницата, брястът загина от т.нар. холандска брястова болест още преди да се е излекувал. Така и не успях да мина покрай дървото със завършената книга в ръка. – Б.а. (Всички бележки под линия, освен изрично посочените, са на автора.)

тория е представена като единно цяло и е интерпретирана в духа на концепцията за „културната дифузия“, или взаимопроникването на културите, разработена от американските антрополози през 30-години на XX век. В частност „Възходът на Запада“ се опира на разбирането, че основният фактор, който води до исторически значими социални промени, е контактът с представители на чужди култури, които притежават нови и непознати до този момент знания и умения. Естественият извод при този подход е, че центровете на висока култура (т.е. цивилизациите) предизвикват тревога и объркване у своите съседи, като им демонстрират своите привлекателни нововъведения. Тогава по-малко развитите народи се стремят да придобият новите знания и умения, за да получат достъп до богатството, властта, истината и красотата – всичко това, което предлагат благата на цивилизацията. Но те също така са изправени пред болезнения и сложен избор между усвояването на новото и желанието да запазят непокътнати старите обичаи и институции, отличаващи света на онези, които се стремят към цивилизацията, от покварата и несправедливостта, съпътстващи цивилизования живот.

Вторият извод от предположението, че контактът с чужди култури е основен двигател на социалните промени, е, че всеки изследовател на световната история би трябвало да обърне специално внимание на контактите между едновременно съществуващи цивилизации, тъй като именно тези контакти водят до промени в асортимента и общия сбор на високоразвитите умения, които притежава всяка цивилизация, и следователно оказват влияние върху описания по-горе локален модел на културна дифузия. Освен това, когато една цивилизация – благодарение на своето очевидно превъзходство – въздейства на всички, с които влиза в контакт, тогава световната история протича, така да се каже, в една посока; именно тогава, като наблюдава и изследва как протича възприемането на новите знания и идеи в отдалечени части на света, историкът успява да се ориентира в този лабиринт от отделни елементи и детайли, който прави световната история – съвсем в буквалния смисъл – така непознаваема.

В годините от 1954-та до 1963-та, когато бе написана тази книга, Съединените щати се намираха – напълно естествено – на върха на своето следвоенно могъщество и оказваха силно влияние на останалите страни благодарение на своето богатство и технологично превъзходство. Оттук следва, че моето виждане за миналото на света може да се оспорва като нещо, което е само опит за осмисляне на американската хегемония и проекция на ситуацията в десетилетията след Втората световна война върху миналото на света като цяло, като при това се твърди, че винаги са съществували аналогични модели на културно доминиране и дифузия. (Разбира се, може да се посочи и очевидният контрааргумент, че следвоенната епоха е неразделна част от световната история и напълно съответства на прецедентите, въпреки че по онова време американците не го осъзнават.)

Нито един историк не може да отрече, че собствените му възгледи за миналото отразяват опита на неговото време и са продукт на научна традиция, която, на свой ред, носи всички белези на времето и мястото, където се е зародила. Едно поне мога да кажа със сигурност: докато пишех тази книга, аз изобщо нямах представа доколко моят метод за осмисляне на световната история съвпада с международното положение на Съединените щати. В ретроспектива сега ми се струва, че топлият читателски прием, който получи тази книга в началото на 60-те години на XX век, до голяма степен се дължи именно на това съвпадение. Но дори да е така, тогава не го забелязахме нито аз, нито рецензентите. Следователно поразителната прилика между моя подход към историята на човечеството и световната роля на Съединените щати по онова време се усещаше – ако изобщо някой ѝ е обърнал внимание – само на подсъзнателно ниво.

Като се има предвид посоката, в която се развива историографията през изминалите двайсет и пет години, второто възражение срещу моя подход към миналото изглежда още по-очевидно. „Възходът на Запада“ има склонност да марширува в авангарда на големите армии, разглеждайки историята от гледна точка на победителите – тоест на можещите и привилегировани управляващи съдбите на народите, – и почти не проявява интерес към страданията на жертвите на историческите промени. Това несъмнено е отражение на лични предрасъдъци – семейни, етнически, класови и други прояви на самоопределение, – което ме накара да ценя високо плодовете на натрупания опит и способностите на човечеството да контролира природната и обществената среда и да я оформя по свое желание. Извличайки полза от подобни умения, както непрекъснато прави всеки от нас, включително най-бедните слоеве на населението, мисля, че трябва да се възхищаваме на онези, които първи са поели по този път, и да се отнасяме към прогреса на човечеството като към удивителна история на успеха въпреки всички съпътстващи страдания. Очевидно идеалният случай е да се постигне разумно равновесие в оценката на постиженията и загубите, присъщи на всяко ново човешко начинание. Разбира се, аз се постарях да бъда безпристрастен, но онова, което на мен ми се струва справедливо равновесие, за останалите може да изглежда като жалко оправдание на онези по върховете (предимно мъже на зряла възраст), които управляват великите световни цивилизации.

Всички тези най-общи съображения изобщо не ме занимаваха по време на семинара в „Уилямс“. По-скоро, докато се борех с редактирането по една глава седмично, изведнъж болезнено осъзнах колко са различни като качество отделните глави. Най-ниско беше нивото на IV глава: „Възникване на космополитна цивилизация в Близкия изток, 1700–500 г.пр.Хр.“. След кратко въведение, в тази глава се описват военно-политическите промени, административните системи, социалните структури и запазването на културите на десетки народи и държави, засегнати от тези процеси, при това в продължение на дванайсет столетия.